

Van Gogh op school

—
Lespakket
onderbouw havo-vwo

Van
Gogh
Museum

Amsterdam

Inhoud

Docentenhandleiding

Inleiding	1
In de klas	2
Antwoordsuggesties	3
Museumbezoek	5

Opdrachtbladen

Vincent van Gogh	1
De aardappeleters	2
Zelfportret als schilder	4
Brug in de regen	6
Het gele huis	8
Korenveld met maaier	10
Boomwortels	12
Woordenlijst	14

Afbeeldingen, tenzij anders vermeld: Van Gogh Museum, Amsterdam
(Vincent van Gogh Stichting)

Inleiding

Met de opdrachtbladen Van Gogh op school maken leerlingen zelfstandig kennis met Vincent van Gogh en een aantal werken uit de collectie van het Van Gogh Museum. De opdrachten kunnen onafhankelijk van een museumbezoek worden uitgevoerd. Bij opdracht 6 hebben de leerlingen een stuk karton (of papier) en een schaar nodig. Kunstwerken die in de opdrachten voorkomen zijn digitaal te raadplegen op www.vangoghmuseum.nl.

Algemene leerdoelen

- De leerlingen maken kennis met het werk van Vincent van Gogh.
- De leerlingen leren kijken naar schilderijen en deze te gebruiken als bron van informatie.
- De leerlingen worden gestimuleerd in hun culturele en esthetische ontwikkeling.

Aansluiting curriculum

De inhoud van de opdrachtbladen sluit aan bij de domeinen Mens en maatschappij, Kunst en cultuur en – in enige mate – Mens en natuur. Voor de vakken CKV, Kunst, en (Kunst-)geschiedenis doet de leerling op interactieve wijze kennis en vaardigheden op, leert terminologie en verzamelt informatie. Deze informatie kan de leerling – in combinatie met een museumbezoek – gebruiken voor het kunstdossier.

Thema's

De opdrachtbladen kunnen worden gerelateerd aan de CKV-thema's Stad, Helden en West-Oost.

Uiteraard is het vak waarvoor u de opdrachtbladen inzet bepalend voor de vorm en inhoud van een les over Vincent van Gogh. Dat geldt eveneens voor het niveau van uw klas. Op grond hiervan kunt u zelf meer specifieke doelen aan de les verbinden.

In de klas

Inventariseren

Voordat de leerlingen starten met het maken van de opdrachtbladen kunt u inventariseren wat ze al weten over Vincent van Gogh. Stel daarbij vragen als:

- Wie was Vincent Van Gogh?
- Wanneer leefde hij?
- Wie kent er een beroemd schilderij van Van Gogh?
- Wie weet er waar hij geboren is?
- Was Van Gogh een rijke kunstenaar?
- In welke landen heeft hij veel geschilderd?

Inleiden

Aansluitend geeft u zelf een korte inleiding op het leven en werk van Vincent van Gogh. Eventueel neemt u de vragen op de opdrachtbladen nog even door. Wanneer u de les vervolgt met een museumbezoek, kunt u ook iets vertellen over het Van Gogh Museum. U vindt veel informatie over het museum en de collectie op www.vangoghmuseum.nl via *Het museum - Overzicht*.

Evalueren

Om méér uit de les te halen kunnen de opdrachtbladen achteraf klassikaal of in groepjes worden besproken. Zo wordt leerlingen ook duidelijk dat op sommige vragen meer dan één antwoord bestaat en dat men over kunst van mening kan verschillen.

Antwoordsuggesties

1 De aardappeleters

A Tekening nr. 1

B De handen zijn van de boerin links, die uit het schilderij kijkt.

C Meer antwoorden mogelijk:
blauw (rok vrouw rechts), rood (in het schilderijtje links), geel, bruin, groen

2 Zelfportret als schilder

A Verschillende mogelijkheden. Bijvoorbeeld:

Welke kleuren zie je:	van veraf	van dichtbij
in het gezicht	grijs/roze	o.a. groen, rood
in het haar	lichtbruin	blauw, geel, rood oranje
in de baard	oranjebruin	paars, geel, oranje, groen, rood
in de kleding	blauw	blauw, groen, wit, oranje

B Kleuren:

- Hoofdkleuren (primaire kleuren): rood – geel – blauw
- Mengkleuren (secundaire kleuren): oranje – groen – violet (paars)

3 Brug in de regen

A Meer antwoorden mogelijk, bijvoorbeeld:

- Het is nageschilderd, maar geen kopie
- De kleuren zijn intenser, feller, in kleine streepjes geschilderd
- Rand eromheen met Japanse karakters

C Met deze oefening worden leerlingen zich bewust dat de voorstelling 'verder weg' lijkt als de afsnijdingen wegvallen.

4 *Het gele huis*

- A** Contrasterende kleuren staan in de kleurencirkel *tegenover* elkaar.
- paars en geel
  - groen en rood
- C** Meer antwoorden mogelijk, bijvoorbeeld:
- het onderwerp (bloesemboom)
  - dat je er van bovenaf op kijkt
  - de boom staat vooraan
  - afsnijding van de voorstelling aan de randen
  - klein detail uit natuur

5 *Korenveld met maaier*

- A** Meer antwoorden mogelijk, bijvoorbeeld:
- penseelstreken in golvende lijnen
  - de richting van de penseelstreken
  - lichte en donkere kleuren naast elkaar
  - afwisselend dikke en dunne verflagen
- B** Symbolen:
- Hart: liefde
  - Anker: hoop
  - Kruis: geloof
  - Mannenteken
  - Vrouwenteken
  - 'Peaceteken': vrede

6 *Boomwortels*

- A** Meer antwoorden mogelijk. Het gaat erom dat de leerling nadenkt over 'weergave van de werkelijkheid'.
- B** Meer antwoorden mogelijk, bijvoorbeeld:
- Vincent 'zoomde' meer 'in' op het onderwerp
  - Perspectief/diepte veranderde
  - Vincent koos spannende uitsneden
  - Vincent ging meer in kleurvlakken schilderen
  - Vincent ging meer onnatuurlijke kleuren gebruiken (die in het echt niet te zien waren)

Museumbezoek

U kunt de opdrachtbladen combineren met een bezoek aan het Van Gogh Museum. De leerlingen kunnen de werkbladen meenemen en een aantal van de opdrachten maken bij de originele schilderijen.

Reserveren

Een museumbezoek in groepsverband dient van tevoren te worden gereserveerd. Kijkt u voor het onderwijsaanbod op www.vangoghmuseum.nl/onderwijs.

Bezoekadres

Van Gogh Museum
Paulus Potterstraat 7
1071 CX Amsterdam

Vragen of opmerkingen

Heeft u vragen of opmerkingen na het lezen van deze handleiding? Neemt u dan contact op met de afdeling Educatie van het Van Gogh Museum via educatie@vangoghmuseum.nl. U kunt ook bellen met de speciale onderwijslijn, bereikbaar op maandag t/m donderdag van 13 tot 17 uur. T 020 570 52 46.

Vincent van Gogh

Vincent van Gogh, *Zelfportret als schilder*, Parijs 1887-88

Bijna iedereen heeft wel eens gehoord van Vincent van Gogh (1853-1890). Mensen uit de hele wereld komen naar het Van Gogh Museum om zijn schilderijen en tekeningen te bekijken.

Tijdens Vincents leven was dat heel anders. Toen vonden maar weinig mensen zijn werk mooi. Vincent maakte ongeveer 850 schilderijen, maar hij verkocht er maar een paar. Gelukkig had zijn broer Theo een goede baan. Theo stuurde Vincent elke maand wat geld, zodat hij eten en schilder-spullen kon kopen.

De opdrachtbladen

Deze opdrachtbladen gaan over Vincent van Gogh als kunstenaar: wat hem bewoog, wie hij bewonderde en waarom zijn werk zo vernieuwend was. Aan de hand van de opdrachten bekijk je een aantal van Van Goghs schilderijen en leer je de kunstenaar zelf wat beter kennen. Bij sommige vragen zul je misschien wat extra informatie moeten opzoeken.

Veel succes!

Tip: Bij de opdrachten vind je afbeeldingen van verschillende schilderijen van Vincent van Gogh. In het Van Gogh Museum kun je die in het echt bekijken. Kun je niet naar het museum, maar wil je de schilderijen bij de opdrachten wel iets groter zien? Kijk dan op de website. Je vindt de schilderijen van het Van Gogh Museum ook bij het *Google Art Project*.

Onderstreepte woorden kun je opzoeken in de woordenlijst.

1 De aardappeleters

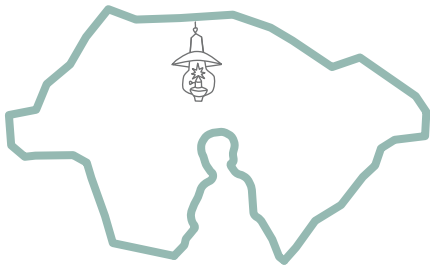
Vincent van Gogh, *De aardappeleters*, Nuenen 1885

Hé, wat is het hier donker. Er is alleen een olielamp. Als je je ogen half dichtknijpt, zie je hoe Vincent het licht heeft geschilderd.

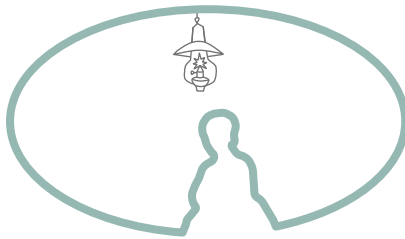
1a

Welke vorm heeft de lichtvlek die de lamp geeft?

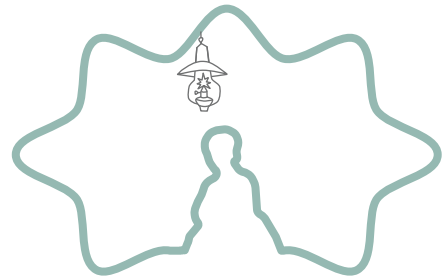
1

2

3

De boerenmensen eten samen uit een schaal aardappels. Dat is in hippe restaurants van nu misschien trendy, maar voor deze boeren was het bittere noodzaak. Ze werkten hard, maar waren heel arm. Vincent had daar veel bewondering voor. Aan zijn broer schreef hij:

'... dat die luitjes, die bij hun lampje hun aardappels eten, met die handen die zij in de schotel steken, zelf de aarde hebben omgespit en ... dat zij hun eten zo eerlijk verdiend hebben.'

Brief van Vincent aan Theo, circa 30 april 1885

1 De aardappeleters

1b

Kijk eens naar deze studietekening, die Vincent van tevoren maakte. Wiens handen zie je terug op het schilderij? Kruis aan. **Tip:** bekijk *De aardappeleters* van dichtbij. Dat kan in het Van Gogh Museum, maar ook op www.vangoghmuseum.nl.

Kijk nu naar je eigen hand. Ziet die er net zo knoestig uit? Teken 'm hiernaast met potlood.

> Even tussendoor: Je bent wat je eet

De gezichten van de aardappeleters doen een beetje denken aan... aardappels. Dat wilde Vincent zo. Hij schreef zijn broer Theo dat hij ze had geschilderd met 'de kleur van een goed stoffige aardappel, ongeschild natuurlijk'.

1c

Vincent probeerde in *De aardappeleters* de 'kleuren van het donker te schilderen. Welke kleuren zie jij?

---

2 Zelfportret als schilder

Vincent van Gogh, *Zelfportret als schilder*, Parijs 1887-88

In 1886 ging Vincent bij zijn broer Theo in Parijs wonen. Daar schilderde hij dit zelfportret in vrolijke kleuren. Een heel verschil met die donkere *Aardappeleters!*

2a

Van een afstandje zien de kleuren van het schilderij er anders uit dan van dichtbij.
Welke kleur(en) zie je:

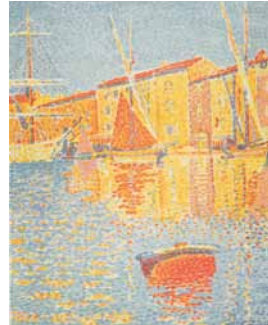
Welke kleuren zie je:	van veraf	van dichtbij
in het gezicht		
in het haar		
in de baard		
in de kleding		

Tip: bekijk het doek van dichtbij. Dat kan in het Van Gogh Museum, maar ook op www.vangoghmuseum.nl.

2 Zelfportret als schilder

> Even tussendoor: 'Stippelaars'

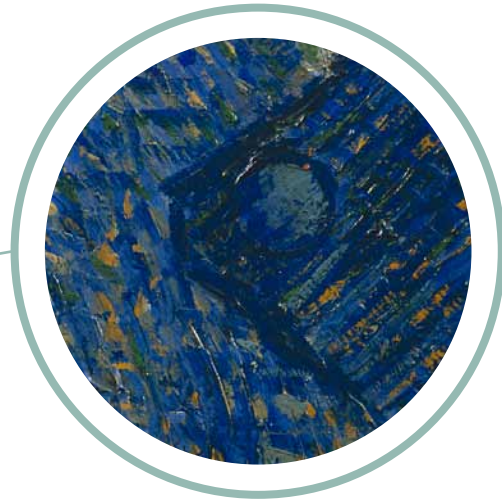
In Parijs ontmoette Vincent Georges Seurat en Paul Signac. Deze Franse schilders probeerden de kleuren die ze zagen op het doek te ontleden. Nogal wetenschappelijk dus. In het Frans heetten zulke kunstenaars 'pointillisten' - wat in het Nederlands gewoon 'stippelaars' betekent. Vincent ging de stippeltechniek óók proberen in zijn schilderijen.

Paul Signac, *De boei (de haven van Saint-Tropez)*, 1895

Georges Seurat, *De Seine bij Courbevoie*, 1884

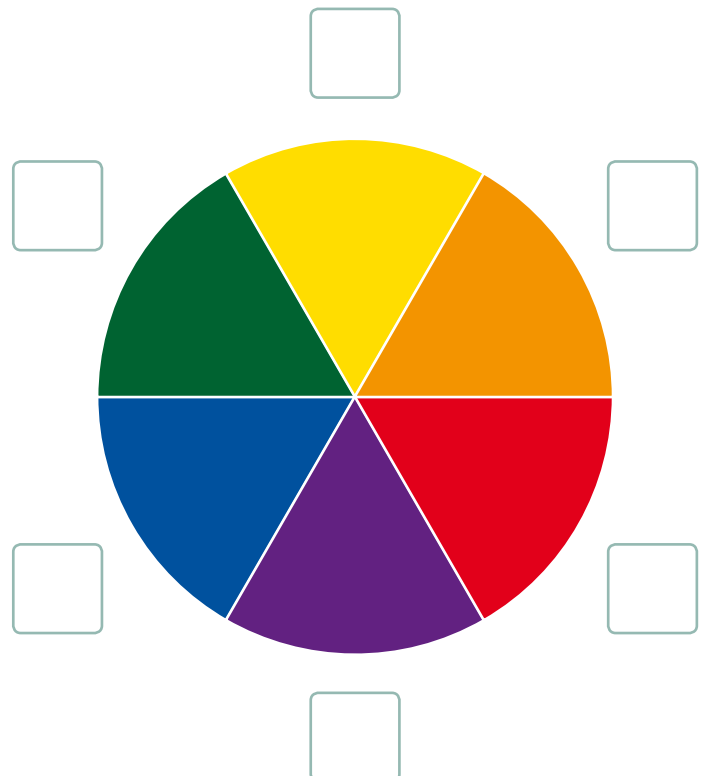
Vincent onderzocht graag het effect dat kleuren op elkaar hebben. In dit zelfportret keek hij hoe losse kleuren mengen op het doek. Vanuit de verte 'zien' je hersenen de kleurstreepjes als één mengkleur. Van dichtbij zie je de verschillende kleuren wél gewoon apart.

2 b

Weet jij wat de drie hoofdkleuren zijn? En hun mengkleuren? Zet de cijfers in de vakjes naast de kleurencirkel: cijfer 1 voor hoofdkleuren (primaire kleuren), cijfer 2 voor mengkleuren (secundaire kleuren).

1 hoofdkleur (primaire kleur)

2 mengkleur (secundaire kleur)

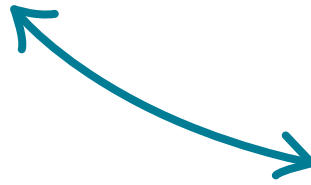

3 Brug in de regen

Vincent van Gogh, *Brug in de regen*
(naar Hiroshige), Parijs 1888

Om ideeën te krijgen voor zijn schilderijen keek Vincent vaak naar andere kunst. Vooral de heldere kleuren en lijnen van Japanse houtsneden vond hij prachtig. Hij gebruikte een prent van Utagawa Hiroshige als voorbeeld voor een schilderij.

Utagawa Hiroshige, *Plotselinge stortbui op de Grote Brug nabij Atake*, 1857

3 a

Vergelijk Vincents schilderij eens met de originele houtsnede van Hiroshige. Wat valt je op?

1. ....
2. ....
3. ....

3 b

Vind je Vincents versie mooier dan die van Hiroshige?

Ja Nee

Want .....

.....

.....

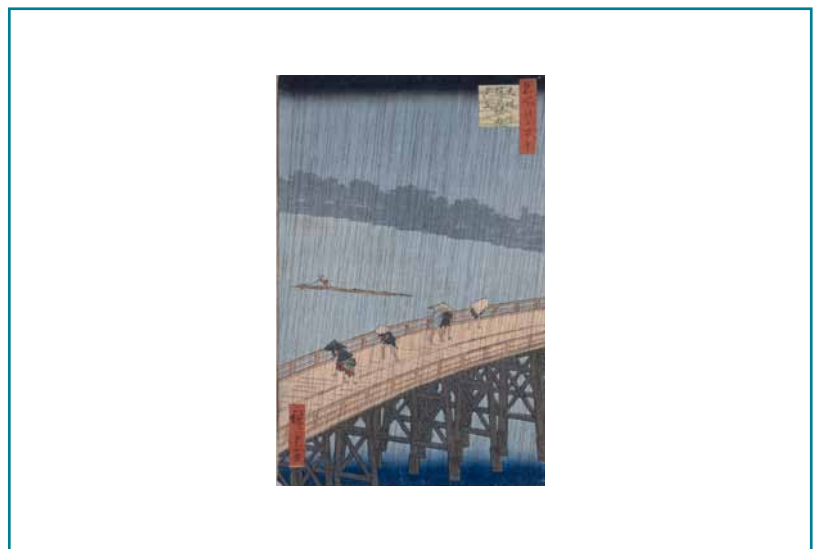
3 Brug in de regen

> Even tussendoor: Wat van ver komt...

In Vincents tijd waren Japanse houtsnedes een echte rage. Ze werden met kisten vol uit Japan geïmporteerd. Vincent, zijn broer Theo en hun schildervrienden legden er hele verzamelingen van aan. Vincent organiseerde zelfs een tentoonstelling van zijn prenten in een Parijs' café.

In de prent van Hiroshige zie je maar een klein stuk van de brug en van de achtergrond: aan twee kanten is het beeld 'afgesneden' door de rand. Het lijkt alsof je door een raam kijkt.

3c

Verleng de brug en de achtergrond, door de lijnen buiten de prent verder te tekenen. Zie je het verschil? Lijkt de voorstelling nu verder weg of juist dichterbij?

verder weg dichterbij

Want .....

'Ik benijd de Japanners om de buitengewone duidelijkheid die alle dingen bij hen hebben. Nooit is het saai en nooit lijkt het te veel in haast gemaakt. Hun werk is even simpel als ademen en zij maken een figuur in enkele zekere trekken met hetzelfde gemak alsof het zoiets eenvoudigs betrof als het dichtknopen van je vest.'

Brief aan Theo, 24 september 1888

4 Het gele huis

Vincent van Gogh, *Het gele huis*, Arles 1888

Vincent testte in zijn schilderijen graag bijzondere kleurcombinaties. Dit schilderij van een straat in Arles (Zuid-Frankrijk) is daar een mooi voorbeeld van. In het gele huis met de groene luiken woonde Vincent.

4 a

De blauwe lucht en het oranje dak vormen een kleurcontrast. Naast blauw en oranje bestaan er nóg twee combinaties van contrasterende kleuren.

Contrasterende kleuren staan in de kleurencirkel:

naast elkaar   tegenover elkaar.

De twee andere contrasterende kleurparen zijn dan:

..... en .....

..... en .....

4 b

In *Het gele huis* zie je vooral de twee primaire kleuren geel en blauw terug. Hoe zou het schilderij eruit zien in een andere combinatie van primaire kleuren? Vul ze hieronder in:

Welke combinatie vind jij het mooist? Waarom?

A   B   Omdat .....

.....

.....

.....

4 Het gele huis

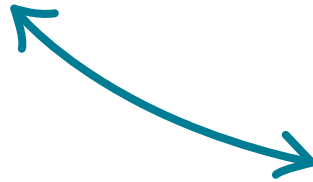

Utagawa Hiroshige,
Het Pruimenboomtheehuis in Kameido,
1857

Vincent was vanuit Parijs naar Zuid-Frankrijk gereisd omdat hij schilderijen wilde maken in een 'Japanse sfeer'. Raar idee?

Kijk maar eens naar deze Japanse prent uit Vincents verzameling.

En kijk nu eens naar de schilderijen die Vincent kort na zijn aankomst in Arles maakte:

Vincent van Gogh,
Bloeiende amandelboom,
Arles 1888

Vincent van Gogh,
Bloeiend perenboompje,
Arles 1888

4 c

Noem drie dingen die op elkaar lijken:

1. ....
2. ....
3. ....

In Arles schreef Vincent aan zijn broer Theo:

'Maar weet je, waarde broer, ik waan me in Japan, en dan heb ik er nog niet eens iets van in de gebruikelijke pracht gezien. Daarom twijfel ik er niet aan dat deze lange reis die ik naar het Zuiden heb ondernomen, een succes zal worden.'

Brief van Vincent aan Theo, circa 14 maart 1888

5 Korenveld met maaier

Vincent van Gogh, *Korenveld met maaier*, Saint-Rémy 1889

Je ziet hier een boer met een sikkel, in wat lijkt op een kolkende gouden zee. Maar nee: het is een korenveld. De halmen lijken te golven. En de lucht rond de zon trilt van de hitte.

5a

Hoe heeft Vincent de beweging in het schilderij geschilderd?

Tip: bekijk het doek van dichtbij. Dat kan in het Van Gogh Museum, maar ook op www.vangoghmuseum.nl.

Door .....

.....

.....

.....

Vincent van Gogh, *Raam in het atelier*, Saint-Rémy 1889

> Even tussendoor: Kunstenaarskolonie

Eigenlijk wilde Vincent in Zuid-Frankrijk een soort kunstenaarskolonie beginnen. Maar dat was helemaal mislukt. Er was maar één kunstenaar naar Arles gekomen, Paul Gauguin, en met hem had Vincent ruzie gekregen. Tijdens die ruzie raakte Vincent helemaal in de war: hij sneed zelfs een stukje van zijn eigen linkeroor af. Omdat hij bang was dat hij zulke aanvallen nog eens zou krijgen, liet hij zich opnemen in een psychiatrische inrichting in Saint-Rémy.

5 Korenveld met maaier

Ook schreef hij veel aan Theo, bijvoorbeeld over het schilderij *Korenveld met maaier*.

'In die maaier - een vage gestalte die in de volle hitte vecht als een duivel om zijn werk af te krijgen - zag ik toen het beeld van de dood, in die zin dat de mensheid het koren voorstelt dat wordt gemaaid...'

Brief aan Theo, september 1889

De maaier en de korenhalmen waren voor Vincent dus symbolen voor iets anders: de Dood die - met zijn zeis - mensen 'oogst'. Maar: pas na het lezen van Vincents uitleg weet je, wat hij met dit schilderij bedoelde.

5 b

Er bestaan ook symbolen die géén uitleg nodig hebben. Ken jij deze?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

> Even tussendoor: Symbool of werkelijkheid?

Vincent gebruikte geen letterlijke symbolen. Hij wilde zijn bedoelingen liever uitdrukken in de kleuren en vormen van de wereld om hem heen. Om dat te bereiken, overdreef hij die kleuren en vormen een beetje. Maar hij blééf het belangrijk vinden om daarmee de werkelijkheid te laten zien.

6 Boomwortels

Vincent van Gogh, *Boomwortels*, Auvers-sur-Oise 1890

Wat is dit? Het lijkt wel een plaatje uit een sciencefictionstrip! Dat is het natuurlijk niet: Vincent schilderde dit doek in 1890, toen hij in Auvers-sur-Oise (vlakbij Parijs) woonde.

6 a

Vergelijk dit schilderij eens met twee werken die Vincent eerder van dit onderwerp maakte. Welke van de drie zou het meest lijken op wat Vincent buiten voor zich zag? Kruis aan:

Vincent van Gogh, *Boomwortels in een zandgrond*, Den Haag 1882, Kröller-Müller Museum, Otterlo

Kreupelhout, Saint-Rémy 1889

Boomwortels, Auvers-sur-Oise 1890

Omdat .....

.....

6 b

Als je deze drie werken naast elkaar ziet, wat is er dan tussen 1882 en 1890 veranderd in Vincents stijl?

.....

.....

.....

> Even tussendoor: Het laatste schilderij?

Boomwortels uit 1890 is misschien wel het allerlaatste schilderij dat Vincent maakte. Kort erna, op 27 juli 1890, schoot hij zichzelf met een pistool in de borst, in een korenveld bij Auvers. Twee dagen later overleed hij, op 37-jarige leeftijd.

6 Boomwortels

6 c

Knip uit het midden van een stuk karton een liggende rechthoek van 5 cm x 10 cm. Je hebt dan een soort 'schilderijlijst', een kader. Kijk door dit kader naar je directe omgeving. Zie je een interessant beeld? Maak dan hieronder van die compositie een tekening.

In 1882 schreef Vincent aan Theo over de *Boomwortels in een zandgrond*:

'Ik wilde ... in die zwarte, knorrige wortels met hun knoesten iets uitdrukken van de strijd des levens.'

6 c

Wat is volgens jou 'de strijd des levens'?

Dat is .....

Zou Vincent zo iets ook bedoeld hebben met het laatste Boomwortels-schilderij, denk je?

Ik denk het wel Ik denk het niet

want .....

Woordenlijst

<u>Compositie</u>	De manier waarop de onderdelen van het schilderij zijn ingedeeld of geordend.
<u>Des</u>	Ouderwets Nederlands voor 'van het'.
<u>Doek</u>	Doek van linnen of katoen, gespannen op een houten raam, waarop je een schilderij maakt. Soms is 'doek' ook gewoon een ander woord voor 'schilderij (op doek)'.
<u>Houtsnede</u>	Een afdruk van een tekening. Die tekening wordt eerst gemaakt op een houtblok. Met een mesje wordt het hout rond de lijnen weggesneden. Met een roller wordt inkt aangebracht. De tekening wordt dan in spiegelbeeld op papier afgedrukt.
<u>Kleurcontrast</u>	Kleurtegenstelling. Contrasterende kleuren versterken elkaar.
<u>Kunstenarskolonie</u>	Een groep kunstenaars die naar een 'schilderachtig' dorp of gebied gaat om daar (meestal tijdelijk) te wonen en te werken.
<u>Letterlijk</u>	Precies zoals het er staat, zonder diepere betekenis.
<u>Primaire kleuren</u>	De drie hoofdkleuren: rood, geel en blauw. Samen met zwart en wit kun je daarmee alle andere kleuren mengen.
<u>Rage</u>	Trend, modegril. Duurt soms niet heel erg lang.
<u>Secundaire kleuren</u>	Mengsel van twee primaire kleuren.
<u>Sikkel</u>	Snoeimes
<u>Stijl</u>	Manier van schilderen of tekenen.
<u>Symbool</u>	Teken dat verwijst naar iets anders.
<u>Trendy</u>	In de mode, helemaal van deze tijd.
<u>Voorstelling</u>	In de beeldende kunst: 'dat wat het kunstwerk voorstelt'.